

Forskningen ska inte bara vara fri

- krönika för Östgöta-Correspondenten 2006 05 20

Det blev litet för grov kaliber i radioprogrammet Kalibers granskning av svensk forskning förra helgen.

Huvudbudskapet var att det är något skumt när merparten av landets universitetsforskning betalas av anslag från stiftelser, forskningsråd, företag och EU. Professorerna säljer sig, gör det de får pengar till och tvingas hålla resultaten hemliga.

Problemet med sådana här verklighetsbeskrivningar är att de blandar ihop alldeles för mycket.

Sverige lägger fortfarande ut mer pengar på forskning än de flesta. Men många ökar anslagen mer än Sverige. Det är företagen, inte statsmakterna som satsar de största pengarna i Sverige. Så har det varit länge och de särskilda villkoren kring det är inte någonting nytt. Att Sverige har kunskapsintensiva storföretag som lägger pengar på forskning och utveckling är främst en tillgång. Problemet är snarare att så litet som runt fem procent av universitetens intäkter för forskning kommer från företag.

Nytt är däremot att en växande andel av de statliga anslagen numera går genom forskningsråd och stiftelser, inte direkt till universiteten som s k fakultetsanslag. Forskningsråden i sin tur lägger därtill alltmer av sina pengar på stora, internationellt framgångsrika forskningsmiljöer.

Det är bra med konkurrens. Forskning har alltid bedrivits under hård betygskonkurrens. En halvbra doktorsavhandling som inte gav docentbetyg satte förr stopp för många forskarkarriärer, också dem som varit värda en andra chans. Professorerna hade makten och fick löpande verksamhetspengar till sig själva och sina närmast utvalda.

I dag är forskarna och professorerna fler. Konkurrensen har blivit hårdare men öppnare. I forskningsråden och de stiftelser som byggts upp med offentliga pengar prövas projektansökningar av sakkunniga. Bland granskarna är fortfarande nästan alla forskare. För att höja kvaliteten och den långsiktiga konkurrenskraften inbjuds också utländska forskare både att söka svenska medel och att vara med som expertgranskare.

Visst skulle fakultetsanslagen behöva höjas, särskilt efter den stora högskoleexpansionen under 1990-talet. Men i grunden är utvecklingen mot internationalisering och bredare konkurrens sund. Ett stort och verkligt problem är dock att alltför forskare ägnar alltför mycket tid att skriva ansökningar i stället för att forska. Det är också otillfredsställande att så många ansökningar trots god kvalitet blir utan pengar.

I detta läge är standardreaktionen att åkalla forskningens frihet och kräva att forskarna lämnas i fred att sköta sina egna angelägenheter utan störande politiker och samhällsföreträdare i universitetsstyrelser och råd.

Så enkelt är det inte. En levande forskning kräver både hyggligt med resurser och en blandning av finansieringsformer. Det behövs traditionellt helt forskarstyrda organ men också råd och stiftelser där andra ledamöter kan lyfta fram nya perspektiv. Att det finns flera och

alternativa finansieringskällor ökar friheten. Den som stöter på patrull för sina idéer på ett håll, kan möta större vidsynthet på ett annat.

Tanken ska förvisso vara fri. Men utan ett samspel med omgivningen fastnar också forskning i gamla tankebanor och synsätt. Det är lika skadligt som när professorer tvingas hålla på med kortsiktigt formulerade uppdragsproblem.

Anders Mellbourn

Anders Mellbourn är statsvetare och journalist. Tidigare ordförande i Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, Stint.